

สวัสดิภาพสัตว์เลี้ยงปศุสัตว์กับปัญหาแพะและแกะเร่ร่อนในชุมชนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ Addressing Livestock Animal Welfare Issues: Stray Goat and Stay Sheep Problems in Communities of the Three Southern Border Provinces

ฮัสสัน ดุมาลี^{1*} วันชัย ธรรมสังการ² เกษตรชัย และหิมา² ปัญญา เทพสิงห์²
Hassan Dumalee^{1*}, Wanchai Dhammasaccakarn², Kasetchai Laeheem², Punya Tepsing²

(Received: October 10, 2023; Revised: December 12, 2023; Accepted: January 8, 2024)

บทคัดย่อ

สวัสดิภาพของสัตว์ คือการดูแลความเป็นอยู่ของสัตว์ให้ดีทั้งความจำเป็นพื้นฐานของสัตว์ การเป็นอยู่ที่ดี ความปลอดภัย และการดูแลในเรื่องของจิตใจ สำหรับบทความนี้ผู้เขียนนำเสนอกรอบแนวคิดที่เป็นการให้ความสำคัญกับสัตว์เลี้ยงปศุสัตว์ของมนุษย์ ซึ่งแน่นอนจุดมุ่งหมายปลายทางของสัตว์ปศุสัตว์ก็คือเพื่อบริโภคและผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ กรอบแนวคิดสวัสดิภาพสัตว์เลี้ยงปศุสัตว์ในบทความนี้เป็นการขยายความสำคัญของการให้ความสำคัญนอกเหนือจากตัวสัตว์เลี้ยงแล้วยังต้องให้ความสำคัญต่อมนุษย์อีกด้วยทั้งในมิติผู้บริโภค มิติทางสังคมและสิ่งแวดล้อม การผลิตสัตว์เลี้ยงปศุสัตว์จึงไม่ใช่การหวังผลตอบแทนทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังให้ความสำคัญคุณค่าทางสังคมไปพร้อม ๆ กัน สวัสดิภาพสัตว์เลี้ยงปศุสัตว์จึงเป็นการเอาใจใส่ทั้งสัตว์และสังคม สำหรับในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ หลายชุมชนต้องเผชิญกับปัญหาสัตว์เลี้ยงเร่ร่อนโดยเฉพาะแพะ - แกะ ซึ่งปัญหาดังกล่าวผู้เขียนมองว่ายังขาดการให้ความสำคัญตามกรอบแนวคิดเรื่องสวัสดิภาพสัตว์ปศุสัตว์เป็นอย่างมาก เพราะมีหลายประเด็นที่ยังต้องถกเถียงตามกรอบแนวคิดสวัสดิภาพสัตว์เลี้ยงปศุสัตว์ ได้แก่ หลักการความปลอดภัยและปลอดภัยจากโรคของสัตว์และคน หลักการในเรื่องของการสร้างความรำคาญทางสังคม ดังนั้นการสร้างกระบวนการสนับถุนกรอบแนวคิดสวัสดิภาพสัตว์เลี้ยงปศุสัตว์ให้กับผู้เลี้ยงจึงมีความสำคัญซึ่งอาจจะนำไปสู่ความใส่ใจสัตว์เลี้ยงปศุสัตว์มากขึ้น และอาจเป็นวิธีคิดสำคัญในการแก้ไขปัญหาแพะ - แกะเร่ร่อนในชุมชนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้

คำสำคัญ: สวัสดิภาพสัตว์เลี้ยงปศุสัตว์ สัตว์เร่ร่อน แพะ - แกะเร่ร่อน ปัญหาชุมชน สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

¹นักศึกษาระดับปริญญาเอกสาขาพัฒนามนุษย์และสังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

¹Ph.D student (Human and Social Development) Faculty of Liberal Arts Prince of Songkla University

²คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

²Faculty of Liberal Arts Prince of Songkla University

*Corresponding author. E-mail: takaa.sun@gmail.com

Abstract

The concept of animal welfare revolves around caring for the well-being of animals both physically and psychologically. This article focuses on the welfare of livestock animals in the context of human interaction. While the primary purpose of livestock animals is consumption, livestock animal welfare extends beyond the animals themselves, encompassing both social and environmental dimensions. Livestock production serves not only economic purposes but also holds significance in terms of social values. Livestock welfare, therefore, becomes a dual concern for both animals and society. In the three southern border provinces, many communities face the problem of wandering pets, especially goats and sheep. The author attributes this issue to a lack of emphasis on livestock animal welfare. Because there are many issues that need to be discussed in terms of livestock animal welfare, including principles of safety and disease-free conditions for both animals and people, as well as principles regarding the prevention of social nuisances, creating a livestock welfare paradigm for farmers is important. This paradigm may offer an important perspective that has the opportunity to address the problem of stray goats and stray sheep in communities within the three southern border provinces.

Keywords: Livestock animal welfare, Stray animals (goat and sheep), Community issues, Three southern border provinces

บทนำ

พื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ประกอบด้วยปัตตานี ยะลา และนราธิวาส เป็นพื้นที่ที่มีประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม และมีบริบทด้านชาติพันธุ์และศาสนาเฉพาะ กล่าวคือมีความเป็นชาติพันธุ์มลายูแสดงออกทางคติความเชื่อ และการปฏิบัติที่เป็นลักษณะเฉพาะทั้งในเรื่องอาหาร การแต่งกาย ภาษา ที่อยู่อาศัย วิถีความเป็นอยู่ ความสัมพันธ์กับคนในครอบครัวและในชุมชน การน้อมรับในศาสนาอิสลามของคนในพื้นที่ที่ดำเนินมาเป็นเวลามากกว่า 5 ศตวรรษ ที่พยายามผสมผสานกับองค์ประกอบทางชาติพันธุ์ ทำให้ตัวคนในพื้นที่นี้จะมีกรอบ ความคิด และการปฏิบัติที่มีฐานมาจากชาติพันธุ์มลายูและศาสนาอิสลามเป็นสำคัญ (ไพชอล ดาโอ๊ะ และคณะ, 2565)

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้จึงมีวิถีวัฒนธรรม ประเพณี หรือเทศกาลสำคัญที่ตั้งอยู่บนหลักคำสอนของศาสนาอิสลามหลายอย่าง ซึ่งบางประเพณีก็ต้องใช้สัตว์มาเชือดพลี เช่น แงเกาะห์ (ภาษามลายู) หรือ อากีกอฮู (ภาษาอาหรับ) เป็นประเพณีตามหลักการศาสนาอิสลามเมื่อลูกอายุ 7 วัน พ่อแม่จะต้องทำการเชือดสัตว์พลี ซึ่งอาจจะเป็นแพะ แกะ หรือวัวก็ได้ (แพร์ ศิริศักดิ์ดำเกิง, 2559) หรือประเพณีเทศกาลต่าง ๆ ก็ใช้สัตว์ดังกล่าวมาเชือดพลี ซึ่งทำให้สัตว์เหล่านี้มีความสำคัญต่อวิถีมุสลิม และเป็นที่ยอมรับเลี้ยงสัตว์เลี้ยงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยรูปแบบการเลี้ยงก็มีหลากหลายซึ่งสองในรูปแบบเป็นที่ยอมรับในการเลี้ยงแบบครัวเรือนคือ เลี้ยงแบบปล่อยหรือกึ่งขังกึ่งปล่อย ซึ่งส่วนหนึ่งกลายเป็นปัญหาสัตว์เลี้ยงเร่ร่อนในชุมชนพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จนเป็นหนึ่งในปัญหาสาธารณสุขที่ก่อให้เกิดผลกระทบตามมาหลายด้านกับชาวบ้านในชุมชน ทั้งทางด้านความเป็นอยู่ของคนในชุมชน สุขอนามัย และความปลอดภัยของผู้ใช้ถนน (ฮัสสัน คูมาลี, 2565)

หนึ่งในวิธีการแก้ไขปัญหาที่กฎหมายเอื้ออำนวยคือ การควบคุมสัตว์เลี้ยง โดยเฉพาะองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีอำนาจรับผิดชอบตามพระราชบัญญัติการสาธารณสุข (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2560 หมวดที่ 6 การควบคุมการเลี้ยงหรือปล่อยสัตว์ มาตรา 29 และมาตรา 30 ที่มีอำนาจหน้าที่ เช่น สามารถกำหนดให้เป็นเขตห้ามเลี้ยง ปล่อยสัตว์บางชนิดหรือบางประเภทโดยเด็ดขาด สามารถทำการกักสัตว์ได้ถ้าพบในที่ หรือทางสาธารณะโดยไม่มีเจ้าของอยู่ด้วย หรือตกเป็นของราชการหากพันกำหนดโดยไม่มีผู้ใดแสดงเป็นเจ้าของ เป็นต้น แต่ในทางปฏิบัติจริงเพื่อให้ได้ประสิทธิผล พบว่าต้องใช้วิธีการอื่น ๆ นำแนวทางการใช้กฎหมาย ดังเช่นที่เทศบาลตำบลบางปู อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี ที่เคยประสบปัญหาเรื่องแพะ-แกะเร่ร่อนและประสบความสำเร็จในการแก้ไขปัญหา ผู้บริหารท้องถิ่นเลือกใช้หลักการการพูดคุยและเจรจามากกว่าการใช้กฎหมายและกฎระเบียบ ซึ่งเป็นแนวทางที่ยืดหยุ่นแต่กลับได้ผลดีเยี่ยม (ฮัสสัน คูมาลี, 2565)

การควบคุมและจัดระเบียบตามกฎหมายดังกล่าวแม้จะมีความสำคัญต่อการแก้ไขปัญหา แต่ผู้เขียนมองว่าเป็นมาตรการเชิงรับที่อาจจะยังไม่เพียงพอต่อการแก้ไขปัญหาให้เห็นเป็นรูปธรรมระยะยาว หากปราศจากการแก้ไขที่ต้นตอคือ การเอาใจใส่ต่อสัตว์เลี้ยงของตนเอง ดังนั้นการปรับกระบวนการทัศนผู้เลี้ยงให้มีความเอาใจใส่ต่อสัตว์เลี้ยงตนเองจึงมีความสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายใต้สภาวะการณ์สังคมไทยมีแนวโน้มความเป็นเมืองมากขึ้น ดังเช่น ความเป็นเมืองมิติทางกายภาพที่พื้นที่การใช้ประโยชน์ที่ดินที่ดูเหมือนเป็นชนบทก็จะมีความเป็นเมืองแทรกซึมอยู่ทุกแห่ง โดยอาจปรากฏในรูปแบบของสิ่งก่อสร้าง เช่น ร้านสะดวกซื้อในพื้นที่ชนบทและโรงแรมหรือที่พักในป่าเขา และยอดดอย หรือในรูปแบบของการเคลื่อนไหวของคนที่มาจับพาหนะและการบริโภคแบบเมือง เช่น การใช้โทรศัพท์มือถือบนหมู่เกาะห่างไกล เป็นต้น (อภิวัฒน์ รัตนวราหะ, 2563) ซึ่งบริบทชุมชนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ก็ไม่ต่างกัน และที่สำคัญพื้นที่ก็ไม่ได้เอื้ออำนวยสำหรับการเลี้ยงสัตว์แพะ - แกะแบบเหมือนเดิมอีกต่อไป

การนำแนวคิดเรื่องสวัสดิภาพสัตว์เลี้ยง และสวัสดิภาพสัตว์เลี้ยงปศุสัตว์ สันเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดให้เห็นความสำคัญของการเอาใจใส่ของการเลี้ยงสัตว์และส่งเสริมการปรับกระบวนการทัศนให้กับผู้เลี้ยงจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการแก้ไขปัญหาสัตว์เร่ร่อน กล่าวคือหากผู้เลี้ยงมีความรู้ ความเข้าใจในสวัสดิภาพสัตว์เลี้ยงมีความเป็นไปได้ในการเอาใจใส่สัตว์เลี้ยงของตนเองให้ดีขึ้น และทำยที่สุดก็อาจจะนำไปสู่การลดปัญหาที่เกิดขึ้น ดังนั้นบทความนี้ผู้เขียนจะนำเสนอแนวคิดเรื่องสวัสดิภาพของสัตว์เลี้ยง สวัสดิภาพสัตว์เลี้ยงปศุสัตว์ และสรุปเป็นกรอบแนวคิดนำมาวิเคราะห์สภาพปัญหาของแพะ - แกะเร่ร่อนในชุมชนพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เชิงหลักการและข้อเสนอแนะ

แนวคิดเรื่องสวัสดิภาพของสัตว์ และสวัสดิภาพสัตว์เลี้ยงปศุสัตว์

ส่วนนี้ผู้เขียนจะนำเสนอแนวคิดสวัสดิภาพสัตว์ และสวัสดิภาพสัตว์เลี้ยงปศุสัตว์ เพื่อสร้างกรอบแนวคิดที่จะนำไปอธิบายเชื่อมโยงกับสภาพปัญหาแพะ - แกะเร่ร่อนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และนำไปสู่ข้อเสนอแนะต่อการแก้ไขปัญหาที่กำลังดำรงอยู่ สำหรับแนวคิดเรื่องสวัสดิภาพของสัตว์เลี้ยง ก่อนอื่นผู้เขียนขอเสนอความหมายของสวัสดิภาพสัตว์ตามมุมมองของนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญและภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

ประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เรื่องกำหนดมาตรฐานสินค้าเกษตร การปฏิบัติที่ดีทางด้านสวัสดิภาพสัตว์ การขนส่งสัตว์ทางบกตามพระราชบัญญัติสินค้าเกษตร พ.ศ.2551 ให้ความหมายของสวัสดิภาพสัตว์ ไว้ว่า หมายถึง สภาวะทางร่างกาย จิตใจ และการแสดงพฤติกรรมทางธรรมชาติ ในขณะที่สัตว์เผชิญกับสภาพแวดล้อมจากการกระทำของมนุษย์ หรือเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ (ศิริชนก วิริยะเกื้อกูล, 2559)

ธนิดา หรินทรานนท์ (2564) สวัสดิภาพสัตว์ หมายถึง สภาวะทางกายภาพและจิตใจของสัตว์ในขณะที่ดำรงชีวิตอยู่ และตาย สัตว์ที่มีสวัสดิภาพที่ดีจะมีสุขภาพดี ความสบาย ความปลอดภัย และปราศจากความไม่สบายต่าง ๆ เช่น ความเจ็บปวด ความกลัว และสามารถแสดงพฤติกรรมปกติได้ ทั้งร่างกายและจิตใจ

ศูนย์สัตว์ทดลองแห่งชาติ มหาวิทยาลัยมหิดล (ม.ป.ป.) สวัสดิภาพสัตว์ คือการที่สัตว์ได้รับการเลี้ยงและดูแลให้สัตว์มีความเป็นอยู่ในสภาวะที่เหมาะสม มีสุขอนามัยที่ดี มีที่อยู่สะอาดสบาย ได้รับอาหารและน้ำอย่างเพียงพอ หรืออธิบายง่าย ๆ คือ “ความสุขกาย สบายใจของสัตว์”

จากความหมายข้างต้นผู้เขียนสรุปความหมายของสวัสดิภาพสัตว์ได้ว่ามี 2 มิติที่สำคัญ คือ มิติในเรื่องของการปกป้องและป้องกัน เช่น ป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ ป้องกันความปลอดภัยและทุกข์ทรมาน ส่วนอีกมิติคือการดูแลความเป็นอยู่ของสัตว์ให้ดีทั้งความจำเป็นพื้นฐานของสัตว์ การเป็นอยู่ที่ดี การแสดงพฤติกรรม และการดูแลในเรื่องของจิตใจ

โดยหนึ่งในหลักการสากลที่ได้รับการยอมรับคือ หลักอิสรภาพ 5 ประการ ซึ่งหลักสวัสดิภาพสัตว์ คือ ข้อกำหนดสำหรับการเลี้ยงและปฏิบัติต่อสัตว์ซึ่งต้องคำนึงถึงสภาพร่างกายและจิตใจของสัตว์ โดยยึดหลัก 5 ประการ (Farm animal welfare council, 2009 อ้างถึงใน กนกพร กลิ่นเกลา, 2565) ได้แก่

1. อิสรระจากความหิวกระหาย (Freedom from hungry and thirst) การเข้าถึงน้ำจืดและอาหาร เพื่อสุขภาพที่สมบูรณ์
2. อิสรระจากรู้สึกไม่สบาย (Freedom from discomfort) การจัดให้มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม มีที่พักพิงที่สะดวกสบาย
3. อิสรระจากความเจ็บปวด การบาดเจ็บ หรือโรคภัยไข้เจ็บ (Freedom from pain, injury and disease) การป้องกันไม่ให้เกิดโรค หรือการวินิจฉัยและรักษาอย่างรวดเร็ว
4. อิสรระจากความกลัวและไม่พึงพอใจ (Freedom from fear and distress) การสร้างสภาพแวดล้อมที่หลีกเลี่ยงความทุกข์ทางจิตใจ
5. อิสรระในการแสดงพฤติกรรมตามธรรมชาติ (Freedom to express normal behavior) การจัดให้มีพื้นที่เพียงพอ สิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสม และได้อยู่ร่วมกับสัตว์ชนิดเดียวกัน

หลักการดังกล่าวข้างต้นกล่าวถึงความสำคัญต่อสัตว์เลี้ยง และสิ่งต่อกย้ำถึงความสำคัญของหลักอิสรภาพ 5 ประการดังกล่าว วันที่ 17 ตุลาคม 2559 คณะกรรมการความมั่นคงด้านอาหารแห่งสหประชาชาติ ได้เผยแพร่ "ร่างข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนเพื่อความมั่นคงด้านอาหารและโภชนาการ รวมถึงบทบาทของปศุสัตว์" คำแนะนำ 'D' ของมาตรา VIII เรื่อง 'สุขภาพและสวัสดิภาพสัตว์' อ่านว่า:

'ปรับปรุงสวัสดิภาพสัตว์โดยปฏิบัติตามเสรีภาพทั้งห้าประการและมาตรฐานและหลักการที่เกี่ยวข้องของ OIE¹ รวมถึงผ่านโครงการเสริมสร้างขีดความสามารถ และสนับสนุนการดำเนินการโดยสมัครใจในภาคปศุสัตว์เพื่อปรับปรุงสวัสดิภาพสัตว์' (Buller et al., 2018)

ในขณะที่ Madzingira (2018) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับสถานภาพสวัสดิภาพของสัตว์ไม่คงที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากความผันผวนของปัจจัยที่รับผิดชอบต่อสวัสดิการที่ดีและไม่ดี ดังนั้น สถานภาพสวัสดิภาพของสัตว์อาจเป็นดี ไม่ดี หรือบางที่อยู่ระหว่างนั้น และแปรผันตามเวลา โดยทั่วไปสัตว์จะอยู่ในสถานภาพสวัสดิภาพที่ดีหากมีสุขภาพดี สบาย ได้รับอาหารที่ดี ปราศจากความเจ็บปวด ความกลัว และความทุกข์ทรมาน และสามารถแสดงพฤติกรรมโดยกำเนิดได้ สวัสดิภาพสัตว์ที่ดีจำเป็นต้องมีการเลี้ยงที่ดี รวมถึงการ

¹องค์การโรคระบาดสัตว์ระหว่างประเทศ (Office International des Epizooties; OIE) เป็นองค์การระหว่างรัฐบาล มีการลงนามเพื่อก่อตั้ง OIE ตามข้อตกลงของนานาชาติ เมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2467 และในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2546 ได้เปลี่ยนชื่อองค์การเป็น World Organization for Animal Health แต่คงชื่อย่อ OIE ไว้ (รสสุคนธ์ กลิ่นสุคนธ์, 2560)

ป้องกันและรักษาโรค การจัดการและการฆ่าอย่างมีมนุษยธรรม และการจัดหาโภชนาการและที่พักพิงที่เหมาะสม หลักฐานที่แสดงว่าสัตว์มีสวัสดิภาพที่ดี ได้แก่ มีโรคในระดับต่ำ การแสดงพฤติกรรมโดยกำเนิด การสืบพันธุ์ตามปกติ และอายุยืนยาวขึ้น

ข้อสรุปข้างต้นแสดงความตอกย้ำของสหประชาชาติที่ให้ความสำคัญกับสวัสดิภาพสัตว์เลี้ยงปศุสัตว์อย่างยิ่งในแง่ความมั่นคงของอาหารและโภชนาการของมนุษย์จากการทำปศุสัตว์ ในขณะที่ข้อเสนอของ Madzingira ทำให้เห็นตัวชี้วัดเชิงประจักษ์ว่าการที่สัตว์มีสุขภาพดีและเป็นไปตามธรรมชาติของสัตว์ก็แสดงว่าได้รับการจัดสวัสดิภาพที่ดี

ผู้เขียนยังได้ศึกษาข้อเสนอแนวคิดที่น่าสนใจซึ่งสามารถขยายต่อให้เห็นความสำคัญของสังคม นอกเหนือจากตัวสัตว์ปศุสัตว์ ได้แก่ แนวคิดปศุสัตว์ด้วยความใส่ใจ (Livestock farming with care) ของ Scholten et al. (2013) ที่ได้นำเสนอ 4 ประเด็น ดังนี้ 1) สุขภาพหนึ่งเดียว (สุขภาพและความปลอดภัยของสัตว์และมนุษย์) การปกป้องสุขภาพของมนุษย์และสัตว์ที่เกี่ยวข้องกับการผลิตปศุสัตว์ที่เป็นมากกว่าความปลอดภัยของอาหาร แต่ยังรวมถึงการกำจัดสัตว์ติดเชื้อและโรคติดต่อจากสัตว์สู่คนที่เกิดขึ้นจากการเลี้ยงปศุสัตว์ การขนส่ง และการบรรเทาผลที่ตามมาของการใช้ยาปฏิชีวนะ 2) การใส่ใจที่กำหนดเอง (จากมุมมองของความสมบูรณ์ของสัตว์) มั่นใจในความแข็งแรง คักดีศรี และความสมบูรณ์ของการผลิตสัตว์ ประกอบด้วยมากกว่าการปฏิบัติตามมาตรฐานของมนุษย์ในด้านสวัสดิภาพสัตว์ แต่ยังรวมถึงการเคารพลักษณะทางชีวภาพและข้อกำหนดเฉพาะของสัตว์แต่ละตัวในกลุ่ม ส่งผลให้มีการสังเกตสวัสดิภาพสัตว์ที่ดีในฟาร์ม 3) ไม่สร้าง ความรำคาญ (โดยคำนึงถึงมุมมองด้านสิ่งแวดล้อมและสังคม) หลีกเลี่ยงการปล่อยวัสดุเหลือทิ้งที่สำคัญ เช่น ฟุ่น เสียง กลิ่นเหม็น หรือเชื้อโรคที่เกิดจากระบบการผลิตปศุสัตว์ รวมถึงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ และการป้องกันการเสื่อมโทรมของที่ดินอย่างยั่งยืน 4) ประสิทธิภาพที่น่าเชื่อถือ (จากมุมมองทางเศรษฐกิจและสังคม) การรับประกันการผลิตปศุสัตว์ที่มีความรับผิดชอบและเชื่อถือได้ด้วย มุมมองที่ดีสำหรับเกษตรกรในห่วงโซ่อุปทานอาหารระดับท้องถิ่น ภูมิภาค หรือระดับโลก

จากการศึกษาแนวคิดเรื่องสวัสดิภาพสัตว์เลี้ยงปศุสัตว์และปศุสัตว์ด้วยความใส่ใจข้างต้น ผู้เขียนสรุปได้ว่า สวัสดิภาพสัตว์เลี้ยงปศุสัตว์นอกจากการให้ความสำคัญกับตัวสัตว์เลี้ยงแล้ว สวัสดิภาพสัตว์เลี้ยงปศุสัตว์ยังควร ให้ความสำคัญต่อมนุษย์อีกด้วย ทั้งในมิติทางสังคมและสิ่งแวดล้อม กล่าวคือพยายามไม่ทำให้สัตว์เลี้ยงส่งผล กระทบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม และมิติทางด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย กระบวนการผลิตสัตว์เลี้ยงปศุสัตว์ จึงไม่ใช่การหวังผลตอบแทนเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ให้ความสำคัญคุณค่าทางสังคมไปพร้อม ๆ กัน ดังรูปภาพด้านล่าง

ภาพที่ 1 สรุปกรอบแนวคิดสวัสดิภาพสัตว์เลี้ยงปศุสัตว์

สำหรับประเทศไทยสวัสดิภาพสัตว์เลี้ยงก็ได้มีมาตรการทางกฎหมายอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมจากพระราชบัญญัติป้องกันการทารุณและการจัดสวัสดิภาพสัตว์ พ.ศ.2557 ดังจะเห็นได้จาก หมวด 6 การจัดสวัสดิภาพสัตว์เลี้ยง ซึ่งมีสาระสำคัญดังเช่น มาตรา 22 เจ้าของสัตว์ต้องดำเนินการจัดสวัสดิภาพสัตว์เลี้ยงให้แก่สัตว์ของตนให้เหมาะสมตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่รัฐมนตรีกำหนด มาตรา 23 ห้ามมิให้เจ้าของสัตว์ปล่อย ละทิ้ง หรือกระทำการใด ๆ ให้สัตว์พ้นจากการดูแลของตนเองโดยไม่มีเหตุอันสมควร และ มาตรา 24 การขนส่งสัตว์ หรือการนำสัตว์ไปใช้งานหรือในการแสดง เจ้าของสัตว์หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต้องจัดสวัสดิภาพสัตว์ให้เหมาะสม

วิถีการเลี้ยงแพะ - แกะในชุมชนมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

วิถีมุสลิมกับการเลี้ยงแพะ - แกะ

ก่อนที่จะทำความเข้าใจบริบทการเลี้ยงแพะ - แกะของชาวมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้เขียนจะนำเสนอบริบทสังคม วิถีวัฒนธรรมของมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ก่อน และตามด้วยวิถีมุสลิมกับการเลี้ยงแพะ - แกะเป็นลำดับ เพื่อให้เห็นถึงที่มาที่ไปและความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน

สำหรับพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ประกอบด้วย ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส เป็นพื้นที่พหุสังคม ประกอบด้วยชาวมุสลิม พุทธ จีน และอื่น ๆ ซึ่งชาวมุสลิมจะเป็นประชากรส่วนใหญ่ในพื้นที่ โดยเฉพาะชาวมุสลิมเชื้อสายมลายู โชคชัย วงษ์ธานี (2555, อ้างถึงใน นิเวศ มณีรัตน์วงศ์, 2560) ได้นำเสนอลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมของมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีลักษณะเป็นวัฒนธรรมที่มีความ

หลากหลาย และมีความเกี่ยวข้องทั้งเรื่องทางโลกและทางธรรม ทั้งหลักปฏิบัติและหลักศรัทธารวมเข้าด้วยกัน คนในพื้นที่สามจังหวัดมีวัฒนธรรมชุมชนที่เป็น "อัตลักษณ์เฉพาะ" (Specific Identity) ที่มักเรียกกันว่า วัฒนธรรมที่แข็ง คือ ปรับเปลี่ยนยากและมีความยึดติดสูง

วัฒนธรรมชาวมลายูมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้จะครอบคลุมทั้ง วัฒนธรรมด้านภาษา การสื่อสาร การอาชีพ การค้าการลงทุน การหารายได้ วัฒนธรรมเรื่องวิถีชีวิต ศาสนา การเกิด การตาย วัฒนธรรมที่เกิดจากวันสำคัญตามเทศกาล วันสุกฺร์ เทศกาลรายอปอซอ เทศกาลรายอฮายี วัฒนธรรมเรื่องอาหารและความเป็นอยู่ วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับปฏิสัมพันธ์เรื่องเพศ วัยชาย หญิง เด็ก ผู้ใหญ่ คนชรา วัฒนธรรมในเรื่องของวิธีการ ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ข้อขัดแย้ง ทั้งเรื่องครอบครัว มรดกและผลประโยชน์ต่าง ๆ รวมถึงวัฒนธรรมอื่น ๆ ที่มักถูกทำให้เข้าใจผิดจากเพื่อนต่างศาสนิก เช่น การที่มุสลิมสามารถมีภรรยาได้ถึงสี่คน โดยไม่ได้กล่าวถึงความสามารถ ด้านศักยภาพ กฎเกณฑ์และการให้ความยุติธรรมต่อภรรยาทั้งหมดอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม

สัตว์เลี้ยงอย่างเช่น แพะ - แกะก็มีความสัมพันธ์กันในแง่ของวิถีวัฒนธรรมของชาวมุสลิมเป็นอย่างมาก เพราะมีความเกี่ยวข้องบนหลักการของศาสนา อาทิ พิธี قربาน เทศกาลรายอฮายี พิธีอากีฮอฮายีในการเกิดใหม่ของเด็กดังที่นำเสนอแล้วก่อนหน้านี้ หรืองานบุญต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งส่วนนี้ผู้เขียนจะนำเสนอพิธี قربานจากบทความของสัมพันธ์ วารี (2565) เรื่อง พิธี قربาน การเชือดสัตว์พลีทาน และมานุษยวิทยา ซึ่งกล่าวถึงความสำคัญได้อย่างน่าสนใจว่า การทำ قربาน (Qurban) หรืออุฎฮียะ (udhiyah) คือ พิธีกรรมการเชือดสัตว์พลีทานของศาสนาอิสลาม (Islamic ritual sacrifice) เพื่อแสวงหาความใกล้ชิดต่อพระเจ้า โดยจะเกิดขึ้นทุกปี ในช่วงวันอีดีลอัฎฮา (และถัดจากนั้นอีกสามวัน) ซึ่งเป็นวันที่ผู้แสวงบุญทั่วโลกได้เดินทางไปทำพิธีฮัจญ์ที่นครเมกกะ โดยการทำ قربานถือเป็นสิ่งที่เน้นหนักให้มุสลิมทั่วโลกพึงกระทำหากมีความสามารถ ซึ่งสัตว์ที่จะใช้ในการทำ قربานต้องเป็นปศุสัตว์ อันได้แก่ อูฐ วัว แพะ และแกะ

ดังนั้นสรุปได้ว่าบริบทของพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม มีวิถีชีวิตที่อยู่บนหลักการศาสนาอิสลามและส่งผลให้ประเพณีและวิถีวัฒนธรรมมีความสืบเนื่องเกี่ยวข้องกันมา ซึ่งหลายอย่างก็มีสัตว์เลี้ยงดังเช่น แพะ - แกะเข้ามาส่วนเกี่ยวข้องในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสัตว์พลีทานในทางศาสนาด้วย

วิถีการเลี้ยงแพะ - แกะในชุมชน และผลกระทบทางสังคม

ความสำคัญของแพะและแกะต่อชาวไทยมุสลิม ส่งผลให้สัตว์เลี้ยงดังกล่าวโดยเฉพาะแพะเป็นที่นิยมเลี้ยงอย่างมากในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยในปี พ.ศ.2563 มีจำนวนแพะ 170.415 ตัว เกษตรกรผู้เลี้ยงแพะจำนวน 33,717 ครัวเรือน เฉลี่ย 5.05 ตัว/ครัวเรือน และเป็นการเลี้ยงแบบเกษตรกรรายย่อย

ส่วนใหญ่เลี้ยงเพื่อใช้ประโยชน์ในครัวเรือน และพิธีกรรมทางศาสนา (ศูนย์ข้อมูลสารสนเทศกรมปศุสัตว์, 2560 อ้างถึงใน ณฤทธิ ไทยบุรี และคณะ, 2565)

ซึ่งการเลี้ยงแพะโดยทั่วไปสามารถแบ่งรูปแบบการเลี้ยงได้ 4 แบบ ดังนี้ การเลี้ยงแบบปล่อย เป็นการเลี้ยงแบบให้แพะหากินเองตามธรรมชาติ และผสมพันธุ์เอง มักเลี้ยงบริเวณที่มีหญ้า กลางวันจะต้อนให้อยู่ที่มีร่มเงา มักไม่มีการสร้างคอกหรือโรงเรือน แต่จะปล่อยให้อาศัยตามร่มไม้ การเลี้ยงแบบผูกถ้ำ เป็นการผูกถ้ำแพะไว้กับที่ อาจเป็นหลักไม้ปัก ตอไม้หรือต้นไม้ที่บริเวณโดยรอบมีหญ้าให้แพะกินเพียงพอ ในหนึ่งวันอาจมีการย้าย 2 - 3 จุด เพื่อให้ได้กินหญ้าได้มาก ส่วนตอนเย็นจะย้ายมาขังคอก การเลี้ยงแบบกึ่งขังคอก ลักษณะคล้ายการเลี้ยงแบบปล่อย แต่จะสร้างคอกหรือโรงเรือนสำหรับกักขังตอนกลางคืน โรงเรือนจะมีแต่หลังคาเท่านั้น โดยในตอนเช้าจะต้อนแพะให้ออกหากินตามทุ่งหรือที่มีหญ้า การเลี้ยงแบบขังคอก เป็นการเลี้ยงในคอกหรือโรงเรือนตลอดเวลา โดยให้น้ำและอาหารในคอก แต่อาจมีการปล่อยแพะออกไปหากินข้างนอกเป็นบางเวลา ลักษณะพื้นคอกมักยกสูงและลาดเอียงหรืออาจเป็นพื้นดินธรรมดา แต่มีการรองพื้นด้วยแกลบ (วรรณกร ชัยรัตน์, 2563)

โดยสองในรูปแบบการเลี้ยงแพะครัวเรือนที่ได้รับความนิยมในชุมชนพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ รูปแบบการเลี้ยงแบบปล่อย และรูปแบบกึ่งขังคอก ซึ่งสมนึก ลิ่มเจริญ และคณะ (2564) ได้ศึกษาสภาพการเลี้ยงแพะเนื้อของเกษตรกรใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย พบว่าส่วนใหญ่ของผู้เลี้ยงมีอาชีพรับจ้างกรีดยาง (ร้อยละ 68.8) และเกือบทั้งหมดเลี้ยงแพะเนื้อเป็นอาชีพรอง (ร้อยละ 99) จุดประสงค์ของการเลี้ยงแพะเนื้อของเกษตรกรเพื่อจำหน่าย รองลงมาเพื่อพิธีกรรมทางศาสนา

เช่นเดียวกันกับการเลี้ยงแกะในพื้นที่จังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ลักษณะการเลี้ยงส่วนใหญ่เลี้ยงแบบอาชีพเสริม ส่วนใหญ่เป็นแกะพันธุ์พื้นเมืองเพราะมีต้นทุนต่ำ โดยปล่อยหากินตามธรรมชาติหรือเลี้ยงควบคู่กับการประกอบอาชีพหลัก เช่น การทำสวนยาง สวนผลไม้ สวนปาล์ม เป็นต้น (บุคอรี มะตุแก และเกตวรรณ บุญเทพ, 2560)

ส่วนหนึ่งเป็นที่มาของแพะ - แกะเร่ร่อนตามสาธารณะในชุมชน ขณะเดียวกันได้มีงานวิจัยที่น่าสนใจเกี่ยวกับแกะในเชิงมานุษยวิทยาที่ทำให้ผู้เขียนเข้าใจที่มาที่ไปของแกะเร่ร่อนในบางชุมชนของจังหวัดปัตตานี ได้แก่บทความวิจัยของสมักร์ กอเซ็ม (2560) เรื่อง แกะเปื่อนมลทิน : ภาพแทนสังคมที่ถูกแปะป้าย กับสามจังหวัดชายแดนใต้ บทความดังกล่าวได้สะท้อนอัตลักษณ์ชุมชนท้องถิ่นมลายูมุสลิมในประเด็นนี้ที่น่าสนใจแม้จะเป็นแค่บางชุมชนก็ตาม โดยผลการศึกษาแกะเร่ร่อนในชุมชนรูสะมิแล อำเภอเมืองและชุมชนดาโต๊ะ อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี ส่วนหนึ่งมาจากแกะที่เป็นการกักขังของชาวบ้านจากการสมหวังในเรื่องต่าง ๆ และทำกัน 2 วิธีคือ การเชือดและการปล่อย โดยบางคนใช้วิธีปล่อยแกะให้อาศัย

อยู่ตามธรรมชาติริมทะเลและในชุมชนบริเวณนั้นไป จนบางคนเรียกแกะเหล่านี้ว่า ‘แกะป่า’ หรือแกะที่ปล่อยให้อยู่เองอย่างอิสระ ไม่มีเจ้าของผูกมัดเหมือนเมื่อก่อน

จากการศึกษาข้างต้นผู้เขียนจึงได้ข้อสรุปเบื้องต้นเกี่ยวกับแพะ - แกะที่เร่ร่อนสาธารณะในพื้นที่ชุมชนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มาจาก 2 ที่มาด้วยกัน คือ 1) รูปแบบการเลี้ยงของครัวเรือนที่เป็นอาชีพเสริมของคนในพื้นที่ที่มีต้นทุนการเลี้ยงน้อย ซึ่งเป็นแพะ-แกะเร่ร่อนที่มีเจ้าของ 2) การกักขังของชาวบ้านที่มาจากกรมหวังในบางเรื่อง จึงเป็นที่มาของแพะ - แกะเร่ร่อนไม่มีเจ้าของ

ซึ่งไม่ว่าจะมาจากที่ใดหากกลายเป็นแพะ - แกะเร่ร่อนในชุมชนแล้ว ย่อมมีโอกาสที่จะสร้างผลกระทบให้กับสังคมไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้จากการศึกษาผลกระทบต่อชุมชนหรือสังคมที่ผู้เขียนพิจารณาว่าสร้างความเสียหายมากที่สุดคือ การทำให้เกิดอุบัติเหตุทางถนนให้กับผู้ที่สัญจรไปมา ทั้งนี้จากการค้นหาเหตุการณ์อุบัติเหตุจากการชนแพะ-แกะบนท้องถนนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้จากข่าวออนไลน์ และโซเชียลมีเดีย Facebook พบว่ามีหลายเหตุการณ์ด้วยกันที่เกิดขึ้น ดังตัวอย่างเช่น

ผู้จัดการออนไลน์ (2 ตุลาคม 2560) “สลด! ชาวบ้านเร่งมช่วยเด็กจมน้ำ หลังพ่อขับรถหักหลบฝูงแกะเสียหลักตกคูน้ำที่ปัตตานี” วันนี้ (2 ต.ค.) ผู้สื่อข่าวรายงานว่า ร.ต.ท.อชิชาติ อ่อนจันทร์ รอง สว.สอบสวน สภ.ยะหริ่ง จ.ปัตตานี ได้รับแจ้งมีอุบัติเหตุรถกระบะเสียหลักตกคูน้ำข้างทาง และมีคนติดอยู่ภายในรถ เหตุเกิดริมถนนสายปัตตานี-นราธิวาส ม.2 ต.บางปู หลังรับแจ้งจึงรีบนำกำลังไปเกิดเหตุ ไปถึงพบรถกระบะยี่ห้อมิตซูบิชิ ไทรทัน แค้น สีดำ ทะเบียน กจ 9263 ปัตตานี พลิกคว่ำอยู่ในคูน้ำข้างทางในสภาพหงายท้อง ห้องโดยสารจมน้ำ ชาวบ้านได้ลงไปช่วยเหลือผู้ที่ติดอยู่ภายในรถออกมาได้อย่างปลอดภัย จำนวน 2 ราย ซึ่งเป็นสามีภรรยา และกำลังเร่งค้นหาเด็กผู้ชายอีก 1 คน ซึ่งจมน้ำหายไปและยังหาไม่พบ โดยชาวบ้านในละแวกใกล้เคียงต่างลงมาในน้ำเพื่อเร่งค้นหาแต่ก็ยังไม่พบ จึงตัดสินใจใช้เชือกลากรถที่ประสบเหตุให้พลิกขึ้นมา เพราะเด็กอาจจะติดอยู่ในรถ และเมื่อรถพลิกขึ้นมาได้ ชาวบ้านจึงเร่งค้นหากันอีกครั้ง ปรากฏว่า พบร่างของเด็กติดอยู่ที่ล้อด้านข้างซ้ายในสภาพจมน้ำ...

มูลนิธิกวนอิมเมตตาธรรม สว่างเบตงธรรมสถาน (30 มีนาคม 2561) วันที่ 29/3/2561 มูลนิธิกวนอิมเมตตาธรรมเบตง (สว่างเบตงธรรมสถาน) รับแจ้งจากพลเมืองดีว่ามีเหตุรถจักรยานยนต์ชนแพะที่หน้าปั้มน้ำมันบันนังซิแน ต.ยะรม อ.เบตง จ.ยะลา จึงรายงานผู้บังคับบัญชาพร้อมส่งเจ้าหน้าที่อาสาสมัครกู้ภัยเข้าที่เกิดเหตุพบผู้บาดเจ็บเป็นหญิง 1 ราย บาดเจ็บเล็กน้อยไม่ประสงค์ไป รพ.เบตง

ข่าวสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (7 สิงหาคม 2563) “เด็กขับรถเสียหลักชนแพะบนถนนที่นราธิวาส” เมื่อวันที่ 7 ส.ค 63 เวลาประมาณ 18:30 น. รับแจ้งได้มีอุบัติเหตุเด็กวัยรุ่นขับรถชนแพะได้รับบาดเจ็บ 2 ราย ไม่ทราบชื่อ เจ้าหน้าที่อนามัย มุอัยมิน สาแม ได้ช่วยทำการปฐมพยาบาล

เรียบบร้อย เหตุเกิด ถนนสาย บ้านทอน-บาเจาะ หมู่ 11 ต.โคกเคียน อ.เมือง จ.นราธิวาส สถานที่นี้มีอุบัติเหตุบ่อยครั้งมาก ซึ่งไม่มีหน่วยงานใดมาช่วยแก้ปัญหาเสียเลย Cr.ข้อมูลภาพแฟนเพจ BeritaTempatan

เทศบาลตำบลบ่อทอง (17 มีนาคม 2565) วันที่ 16 มีนาคม 2565 เวลา 08.00น. เหตุ : ได้รับแจ้งจากศูนย์เรนทร อุบัติเหตุรถจักรยานยนต์ชนแพะ ที่เกิดเหตุ : ม.1 ควบคู่หา ต.บ่อทอง ทีมหน่วยกู้ชีพเทศบาลตำบลบ่อทอง ออกพื้นที่ตรวจสอบอุบัติเหตุรถจักรยานยนต์ชนแพะ พบผู้ได้รับบาดเจ็บ 1 ราย ทีมหน่วยกู้ชีพได้ปฐมพยาบาลเบื้องต้นและนำตัวส่งโรงพยาบาลหนองจิก เป็นที่เรียบบร้อย ผลการปฏิบัติงานเป็นไปด้วยความเรียบบร้อย

ภาพที่ 2 รูปภาพแพะ - แกะเร่ร่อนตามสาธารณะในชุมชนแห่งหนึ่งจังหวัดปัตตานี โดยผู้ใช้โซเชียลมีเดีย Facebook ที่มีชื่อว่า เพราะฉัน มีเธอ (24 สิงหาคม 2566)

นี่คือตัวอย่างของผลกระทบทางสังคมกับปัญหาแพะ - แกะ เร่ร่อนสาธารณะในชุมชนพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งได้ก่อให้เกิดความสูญเสียทั้งร่างกาย ชีวิตและทรัพย์สินของผู้ใช้รถบนท้องถนนปัจจุบัน และยังมีปัญหาในชุมชนอื่น ๆ อีก เช่น การเข้าในบ้านเรือนของคนในชุมชน ดังเช่นผู้ใช้ Facebook ชื่อว่า โมเดิร์น รีสอร์ท (5 มิถุนายน 2566) ได้โพสต์ถึงความเสียหายของไม้ดอกไม้ประดับของตนเองจากแพะ - แกะไว้ว่า

“ผมขออนุญาตโพสต์ต้นไม้ที่ถูกแพะแกะกินที่ตำบลแหลมโพธิ์บ้านตะโกลีสะมีแล
ขออนุญาตหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้วยครับไม่ไหวแล้วจริง ๆ แล้วครับปลูกมา 3 ปีแล้วครับเกิดแบบนี้
ทุกที่เลี้ยงแกะแพะปล่อยขอความกรุณาผู้มีความรับผิดชอบด้วยครับ”

จากตัวอย่างผลกระทบจากปัญหาแพะ - แกะเร่ร่อนที่ได้นำเสนอจึงพิจารณาว่าปัญหาแพะ - แกะ
เร่ร่อนจึงเป็นปัญหาทางสังคมที่ทุกภาคส่วนจะต้องให้ความสำคัญและแก้ไขปัญหายังเป็นรูปธรรมและยั่งยืน
โดยเฉพาะการนำกรอบแนวคิดสวัสดิภาพสัตว์เลี้ยงปศุสัตว์มาปรับใช้ ซึ่งผู้เขียนจะนำเสนอกรอบแนวคิด
มาอธิบายกับปัญหาที่เกิดขึ้นในหัวข้อถัดไป

กรอบแนวคิดกับมุมมองต่อปัญหาแพะ - แกะเร่ร่อนในชุมชนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ก่อนที่ผู้เขียนจะนำกรอบแนวคิดมาอธิบายกับปัญหาแพะ - แกะเร่ร่อนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดน
ภาคใต้ ผู้เขียนขอยกตัวอย่างหนึ่งในประเทศที่เผชิญกับปัญหาสัตว์เร่ร่อนและนำแนวคิดสวัสดิภาพสัตว์มาใช้
อย่างเป็นรูปธรรมคือ ประเทศอินเดีย สำหรับประเทศอินเดียนั้นเป็นประเทศเกษตรกรรม วัวจึงมีบทบาทเด่น
ในฐานะกระดูกสันหลังของภาคเกษตร แต่เจ้าของวัวกลับละทิ้งเมื่อวัวแก่ ป่วย ทูพพลภาพ และใช้งานไม่ได้
วัวเหล่านี้เรียกว่า “วัวจรจัด” ที่เร่ร่อนไปตามถนนประมาณ 5 ล้านตัว (Ayman et al., 2022) และวัวได้รับการ
ยกย่องว่าเป็นเทพเจ้าในศาสนาฮินดูที่เป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ และการฆ่าพวกมันเป็นสิ่งผิดกฎหมาย
ในรัฐส่วนใหญ่ (Sharma et al., 2020)

ดังนั้นผู้เขียนพิจารณาว่าการจะจัดการวัวจรจัดในประเทศอินเดียโดยวิธีการบริโภคจึงเป็นไปได้ยาก
หากมองโดยภาพรวม ในทางกลับกันจึงได้เห็นการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นโดยวิธีการที่สอดคล้องกับสวัสดิภาพ
สัตว์อย่างเป็นรูปธรรม ดังเห็นได้จากสถานพักพิงวัวจรจัด หรือที่เรียกว่า Gaushalas ซึ่งทำหน้าที่เป็นที่พักพิง
สำหรับวัวที่ถูกทิ้ง รวมถึงเป็นสถานเพาะพันธุ์สำหรับสายพันธุ์พื้นเมือง (Ayman et al., 2022) ซึ่งปัจจุบันมี
Gaushalas มากกว่า 5,000 แห่งในอินเดีย (NITI Aayang, 2023)

ความท้าทายในการแก้ไขวัวจรจัดอินเดียจึงต้องเป็นตามความเชื่อของคนหมู่มากในสังคมที่ไม่ใช่ความ
เป็นปัจเจกความเป็นเจ้าของสัตว์ ในขณะที่พื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้การแก้ไขปัญหาลักษณะที่ต้องเผชิญ
ความท้าทายคือแพะ - แกะเร่ร่อนที่มีเจ้าของเป็นหลัก เพราะต้องเผชิญกับเจ้าของสัตว์เป็นหลักมากกว่าสัตว์
เพียงอย่างเดียว ด้วยเหตุนี้จึงเป็นที่มาของผู้เขียนในการนำกรอบแนวคิดสวัสดิภาพสัตว์เลี้ยง
ปศุสัตว์มาเสนอให้เห็นเป็นรูปธรรมว่าวิธีการเลี้ยงแบบปล่อยที่กลายเป็นแพะ - แกะเร่ร่อนในชุมชน
มีประเด็นข้อถกเถียงเกี่ยวกับกรอบแนวคิดสวัสดิภาพสัตว์เลี้ยงปศุสัตว์ตามที่ผู้เขียนได้นำเสนอก่อนหน้านี้
อย่างไรบ้าง

อย่างแรกผู้เขียนพิจารณาตามแนวคิดสวัสดิภาพสัตว์เลี้ยง อิสระภาพ 5 ประการ พบว่ารูปแบบการเลี้ยงแพะ - แกะแบบปล่อยอิสระนั้นสอดคล้องและสนับสนุนสวัสดิภาพสัตว์เลี้ยง คือ หลักเสรีภาพในการแสดงพฤติกรรมตามปกติ เพราะเป็นการเลี้ยงที่ไม่จำกัดพื้นที่เดินไปเดินมาและใช้ชีวิตอย่างเต็มที่ อย่างที่สองในทางกลับกันรูปแบบการเลี้ยงดังกล่าวในสภาวะการณ์ของชุมชนที่บ้านเรือนและการจราจรที่หนาแน่นในปัจจุบัน ตัวสัตว์เองมีความเสี่ยงที่ต้องเผชิญกับอันตรายความปลอดภัยจากอุบัติเหตุทางถนน ดังที่ผู้เขียนยกตัวอย่างก่อนหน้านี้ การถูกลอบทำร้ายด้วยฝีมือของมนุษย์หรือสัตว์ต่าง ๆ ตลอดจนการกินอาหารไม่เลือกประเภท หรือการกินขยะที่ไม่แน่ใจว่าปนเปื้อนสารเคมีหรือไม่ ส่งผลอย่างยิ่งต่อสุขภาพสัตว์ อันขัดกับแนวคิดเรื่องสวัสดิภาพสัตว์เลี้ยงปศุสัตว์ด้วยความใส่ใจในด้านการป้องกันความปลอดภัยของสัตว์ หรือแม้กระทั่งความปลอดภัยจากโรคต่าง ๆ ทั้งตัวสัตว์และมนุษย์ที่เป็นเจ้าของหรือประชาชนทั่วไปจะต้องเผชิญ และที่สำคัญยังไม่สอดคล้องกับหลักการไม่สร้างความรำคาญ (โดยคำนึงถึงมุมมองด้านสิ่งแวดล้อมและสังคม) เพราะการเร่ร่อนตามพื้นที่ต่าง ๆ ในชุมชน อาจจะมีมูลแพะ-แกะตามที่ต่าง ๆ หรือการสร้างความสะดวกให้ชาวบ้านทั่วไป ดังเช่น อุบัติเหตุ หรือการเพาะปลูก ดังที่ยกตัวอย่างแล้วก่อนหน้านี้

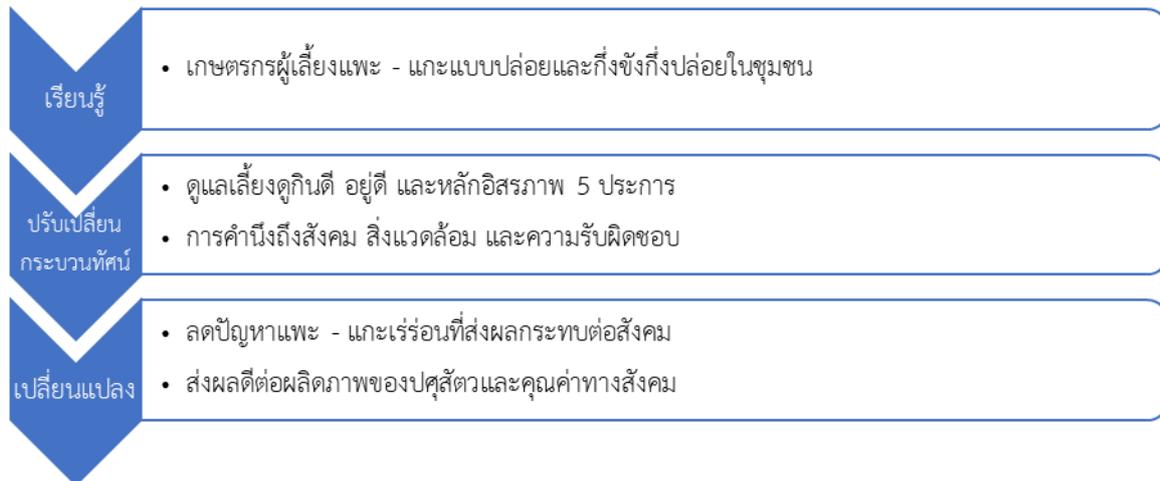
ซึ่งมองในแง่ของแนวคิดปศุสัตว์ด้วยความใส่ใจ ผู้เขียนมองว่ายังคงห่างไกลกันมากและหากไม่มีการตระหนักส่วนนี้อาจจะส่งผลกระทบต่อด้านลบในอนาคตให้กับผู้เลี้ยงเองก็เป็นได้ เช่น การไม่ยอมรับจากสังคมต้องรับผิดชอบทางกฎหมายหากเกิดเหตุการณ์ไม่พึงประสงค์ และความขัดแย้งในชุมชน ทั้งนี้มีงานวิจัยที่ต่อยอดมาถึงปัญหาของการเลี้ยงแบบพื้นที่กว้าง ซึ่งก็อาจจะคล้ายกับบริบทการเลี้ยงรูปแบบปล่อยในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ก็มีปัญหาเรื่องสวัสดิภาพของสัตว์เช่นเดียวกัน ดังบทความวิจัยของ Temple and Manteca (2020) เรื่อง สวัสดิภาพสัตว์ในระบบการผลิตที่กว้างขวางยังคงเป็นประเด็นที่น่ากังวล พบว่า การวิจัยเกี่ยวกับสวัสดิภาพสัตว์ในฟาร์มมุ่งเน้นไปที่ปัญหาสวัสดิภาพ ซึ่งคิดว่าเป็นเรื่องปกติในระบบที่เข้มข้น ในขณะที่สวัสดิภาพของสัตว์ที่เลี้ยงในระบบที่กว้างขวางนั้นได้รับความสนใจน้อยกว่ามาก อาจเป็นเพราะความเชื่อโดยทั่วไปว่าระบบที่กว้างขวางมีข้อได้เปรียบในแง่ของสวัสดิภาพสัตว์ ซึ่งข้อค้นพบที่แท้จริงแม้ว่าจะปฏิเสธไม่ได้ว่าระบบที่กว้างขวางมีประโยชน์มากมายในแง่ของสวัสดิภาพสัตว์ แต่ก็ไม่ได้ปราศจากปัญหาด้านสวัสดิภาพแต่อย่างใด เพราะปัญหาสวัสดิภาพสัตว์ที่มักพบในระบบที่ครอบคลุมตามขอบเขตสวัสดิภาพสัตว์ทั้งสี่ ได้แก่ "โภชนาการ" "สิ่งแวดล้อม" "สุขภาพ" และ "พฤติกรรม" ซึ่งสภาพแวดล้อมที่กว้างขวางมีความแปรปรวนสูงและต่างกันในเรื่องสภาพภูมิอากาศ คุณภาพอาหาร และการเข้าถึงน้ำคุณภาพสูง และอาจก่อให้เกิดข้อกังวลด้านสวัสดิภาพร้ายแรงที่เกี่ยวข้องกับความหิวโหยเรื้อรัง และความเครียดจากความร้อน ปัญหาเหล่านี้จะแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับสถานที่และช่วงเวลาของปี โรคบางชนิดมีแนวโน้มที่จะเกิดในระบบที่กว้างขวางมากกว่าโรคระบบเข้มข้น และอาจเกิดจากการกำกับดูแลสัตว์ที่ยากกว่า

จึงเป็นเรื่องน่าเป็นห่วงและกังวลอย่างยิ่งว่ารูปแบบการเลี้ยงแบบปล่อย และกึ่งชังกึ่งปล่อยที่ส่งผลให้เกิดปัญหาแพะ - แกะเร่ร่อนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จะมีปัญหาเรื่องสวัสดิภาพสัตว์เลี้ยงปศุสัตว์ การนำกรอบแนวคิดสวัสดิภาพสัตว์เลี้ยงปศุสัตว์มาสร้างการเรียนรู้และเข้าใจ โดยมาตรการเชิงรุกของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงเป็นเรื่องสำคัญเพื่อให้เกษตรกรผู้เลี้ยงแพะ - แกะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้เลี้ยงแบบปล่อย หรือกึ่งชังกึ่งปล่อยได้เข้าใจ และใส่ใจในสวัสดิภาพสัตว์เลี้ยงปศุสัตว์ของตนเองมากขึ้น ซึ่งมีส่วนสำคัญที่จะทำให้มีโอกาสลดปัญหาของแพะ - แกะเร่ร่อนในชุมชน อาจจะดำเนินการผ่านโครงการหรือกิจกรรม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประหนึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นว่าสังคมไม่ได้ปิดกั้นการทำปศุสัตว์ในชุมชน เนื่องจากการปศุสัตว์ครัวเรือนยังคงมีความสำคัญต่อชาวบ้านในชุมชนพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะต่อรายได้และเศรษฐกิจครัวเรือน ดังที่สมนึก ลิ้มเจริญ และคณะ (2564) และบุคคอรีย์ มะตุแก และเกดววรรณ บุญเทพ (2560) ได้ศึกษาว่าพบว่าการเลี้ยงแพะ - แกะเป็นหนึ่งในอาชีพรองที่สำคัญของครัวเรือนในพื้นที่ แต่จะต้องตระหนักทางสังคมผ่านกรอบแนวคิดสวัสดิภาพสัตว์เลี้ยงปศุสัตว์เป็นสำคัญ

ดังนั้นจึงเป็นกรอบคิดพื้นฐานสำคัญพึงมีของผู้เลี้ยงทุกคนที่จะต้องเข้าใจกรอบแนวคิดสวัสดิภาพสัตว์เลี้ยงอย่างลึกซึ้งเพื่อตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสัตว์เลี้ยงตนเอง รับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมโดยรวม และเป็นตามกฎหมายบ้านเมือง ตามพระราชบัญญัติป้องกันการทารุณและการจัดสวัสดิภาพสัตว์ พ.ศ.2557 โดยเฉพาะมาตรา 23 ห้ามมิให้เจ้าของสัตว์ปล่อย ละทิ้ง หรือกระทำการใด ๆ ให้สัตว์พ้นจากการดูแลของตนเองโดยไม่มีเหตุอันสมควร (ไม่รวมถึงการโอนกรรมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครองให้แก่ผู้ซึ่งประสงค์จะนำสัตว์ไปดูแลแทน) ซึ่งมีบทลงโทษที่ชัดเจนในหมวดที่ 8 บทกำหนดโทษ มาตรา 32 เจ้าของสัตว์ฝ่าฝืนมาตรา 23 ต้องระวางโทษปรับไม่เกินสี่หมื่นบาท

แน่นอนว่าการสร้างกระบวนการทัศน์ต้องใช้เวลาพอสมควร เนื่องจากรูปแบบการเลี้ยงแบบปล่อยเดิมนั้นมีมานาน แต่ผู้เขียนมองว่าหากผู้เลี้ยงเรียนรู้และทำความเข้าใจในกรอบแนวคิดเรื่องสวัสดิภาพสัตว์เลี้ยง ที่ให้ความสำคัญต่อสัตว์ รวมถึงแนวคิดสวัสดิภาพสัตว์เลี้ยงปศุสัตว์ภายใต้กรอบแนวคิดปศุสัตว์ใส่ใจที่ให้ความสำคัญกับสัตว์ สังคมและสิ่งแวดล้อม และหากมีการนำมาปรับใช้แน่นอนส่งผลดีต่อสังคมหรือชุมชน โดยเฉพาะการลดปัญหาสัตว์เลี้ยงเร่ร่อนและที่สำคัญยังส่งผลต่อผู้เลี้ยงเองในแง่ของผลิตภาพที่ได้รับจากการเห็นความสำคัญคุณค่าทางสังคมควบคู่กัน ดังรูปภาพประกอบด้านล่าง

ภาพที่ 3 แผนผังความคิดความสัมพันธ์ความสำคัญกรอบแนวคิดกับเกษตรกรผู้เลี้ยงที่ในการลดปัญหาแพะ - แกะเร่ร่อนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

บทสรุป

บทความนี้เป็นการศึกษารอบแนวคิดสวัสดิภาพสัตว์เลี้ยงปศุสัตว์ ซึ่งเป็นการให้ความสำคัญทั้งมิติของการปกป้อง ป้องกัน และการดูแลทั้งกายและจิตใจของสัตว์เลี้ยง และยังได้ให้ความสำคัญต่อสังคมมนุษย์และสิ่งแวดล้อมอีกด้วย ดังนั้นการเลี้ยงสัตว์ปศุสัตว์นั้นต้องให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อสวัสดิภาพของสัตว์ตามกรอบแนวคิดที่ได้สรุปและนำเสนอ ในขณะที่เดียวกันบริบทของประเทศไทยก็ให้ความสำคัญกับสวัสดิภาพของสัตว์เลี้ยงต่าง ๆ อย่างเป็นรูปธรรมตามกฎหมายที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัติการป้องกันการทารุณ และการจัดสวัสดิภาพสัตว์ พ.ศ.2557 สำหรับในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่บริบทสังคมส่วนใหญ่ประชากรนับถือศาสนาอิสลาม มีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานหลักการของศาสนาอิสลามเป็นสำคัญ ซึ่งแพะและแกะเป็นสองในบรรดาสัตว์เลี้ยงเคี้ยวเอื้องที่ใช้เชือดพลีในพิธีกรรมทางศาสนา รวมทั้งจัดเลี้ยงตามประเพณีพื้นถิ่น ส่งผลทำให้ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นที่นิยมทำสัตว์เลี้ยงแพะและแกะเป็นจำนวนมาก ทั้งเพื่ออาชีพเสริมและพิธีกรรมทางศาสนา โดยส่วนใหญ่เลี้ยงแบบครัวเรือนและก็นิยมรูปแบบปล่อยหรือกึ่งขังกึ่งปล่อย ซึ่งส่วนหนึ่งกลายเป็นที่มาของปัญหาแพะ - แกะเร่ร่อนสาธารณะที่ส่งผลกระทบต่อผู้คนในชุมชนและสังคม เช่น อุบัติเหตุบนท้องถนน หรือ การทำลายพืชเพาะปลูกของคนในชุมชน

การเลี้ยงในรูปแบบดังกล่าวที่ทำให้กลายเป็นแพะ - แกะเร่ร่อนนั้น เมื่อนำมาพิจารณากับกรอบแนวคิดเกี่ยวกับสวัสดิภาพของสัตว์ปศุสัตว์แล้วพบว่า ขัดกันอยู่ในหลายประเด็น ดังเช่น การป้องกันความปลอดภัยปราศจากโรคร้ายทั้งสัตว์เลี้ยงและมนุษย์ และหลักการไม่สร้างควมรำคาญของคนอื่น ตลอดจน

ยังสุมเสี่ยงต่อการผิดกฎหมายฐานปล่อยหรือละทิ้งสัตว์เลี้ยงของตนเอง ดังนั้นจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เลี้ยงมีความเข้าใจในเรื่องเหล่านี้ เพื่อปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศนต่อรูปแบบการเลี้ยงที่ใส่ใจต่อสวัสดิภาพของสัตว์เลี้ยง และที่สำคัญไม่ส่งผลกระทบต่อชุมชนหรือสังคม เพราะท้ายที่สุดการเลี้ยงแพะ - แกะเป้าหมายสูงสุดก็คือการสร้างรายได้และการบริโภค (เนื่องในอะไรก็แล้วแต่) เป็นหลักซึ่งหากพิจารณาตามแนวคิดที่ได้ศึกษามาผู้เขียนคิดว่าแนวโน้มทิศทางการบริโภคให้ความสำคัญกับคุณค่ามากขึ้นถ้าผู้เลี้ยงใส่ใจเรื่องสวัสดิภาพสัตว์เลี้ยงปศุสัตว์ผลิตภาพทางการปศุสัตว์ก็จะเกิดแก่ผู้เลี้ยงตามมา

ข้อเสนอแนะ

1. สร้างการเรียนรู้และความเข้าใจให้กับเกษตรกรผู้เลี้ยงแพะ - แกะในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เกี่ยวกับกรอบแนวคิดการดูแลสัตว์เลี้ยงให้อยู่ดี กินดี คำนึงถึงสังคม สิ่งแวดล้อมและมีความรับผิดชอบภายใต้บริบทสังคมและชุมชนปัจจุบันเพื่อไม่ให้กลายเป็นแพะ - แกะเร่ร่อนในชุมชนเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสังคม และทำให้ตนเองได้รับผลประโยชน์จากการเลี้ยงมากที่สุด
2. หน่วยงานและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องควรมีกลยุทธ์เชิงรุกในการสร้างกระบวนการทัศนให้กับผู้เลี้ยงแพะ - แกะด้านสวัสดิภาพสัตว์เลี้ยงปศุสัตว์ควบคู่กับกิจกรรมส่งเสริมทางด้านปศุสัตว์ผ่านกิจกรรมหรือโครงการของหน่วยงาน
3. ชุมชนเองควรมีการสื่อสารหรือรณรงค์ด้วยกันเองเกี่ยวกับสวัสดิภาพเลี้ยงปศุสัตว์โดยเฉพาะมิติทางสังคมเพื่อเป็นแรงกระตุ้นในการสร้างความตระหนักรู้ทางสังคมให้ผู้เลี้ยงแพะ - แกะ ไม่ให้เกิดแพะ - แกะเร่ร่อน ในขณะที่เดียวกันควรจัดการแพะ - แกะเร่ร่อนที่ไม่มีเจ้าของให้หมดไปโดยผลประโยชน์ตกแก่ส่วนรวม
4. ควรมีกลไกทางสังคมที่ร่วมมือกันระหว่างหน่วยงาน ภาคส่วนส่วนต่าง ๆ และชุมชนในการจัดระเบียบการและส่งเสริมการเรียนรู้การเลี้ยงแพะ - แกะเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดแพะ - แกะเร่ร่อน และลดความเสี่ยงที่จะต้องเผชิญหน้าหรือความขัดแย้งระหว่างกัน

รายการอ้างอิง

- กนกพร กลิ่นเกลา. (2565, 15 กันยายน). สัตว์ในสวนสัตว์กับสวัสดิภาพที่ควรได้รับ. <http://www.salforest.com/blog/zooandanimalwelfare>
- ข่าวสามจังหวัดชายแดนภาคใต้. (2563, 7 สิงหาคม). “เด็กขับรถเสียหลักชนแพะบนถนนที่นราธิวาส” [status update]. <https://www.facebook.com/Ruslanbuesa2020/posts/pfbidxpnt4B6VWb8MS111w6PMdZhbGqkfSzGNnhXEKNC5PSprbXmGawSsxvjmUvveSol>

- ณฤทธิ์ ไทยบุรี, ฐิตินันท์ โสระบุตร และสมนึกลิ้มเจริญ. (2565). ห่วงโซ่อุปทานเพื่อพัฒนาธุรกิจการเลี้ยงแพะเนื้อใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย. *วารสารแก่นเกษตร*, 50(5), 1532-1548. <https://li01.tci-thaijo.org/index.php/agkasetkaj/article/view/247761/174080>
- เทศบาลตำบลบ่อทอง. (2665, 17 มีนาคม). ได้รับแจ้งจากศูนย์เรนทร อุบัติเหตุรถจักรยานยนต์ชนแพะที่เกิดเหตุ : ม.1 ความคืบหน้า ต.บ่อทอง [status update]. <https://www.facebook.com/borthongcity/posts/pfbid02buuvH6HwbMrPBbRYvguBgKueYH6xsUpfeDggwVibNdwBcufP857KZer7AzBYTgohl>
- ธนิดา หรินทรานนท์. (2564, 3 กันยายน). *ข้อแนะนำเบื้องต้นสำหรับสวัสดิภาพสัตว์*. <https://certify.dld.go.th/certify/index.php/th/2016-05-01-14-51-22/2016-05-03-03-23-38/1471-2021-09-03-05-47-33>
- บุคอรียะ มะตุแก และเกตุวรรณ บุญเทพ. (2560). *รายงานผลการศึกษา เรื่อง ทักษะคิดและการยอมรับการเลี้ยงแกะของผู้เลี้ยงแพะในจังหวัดยะลา. คณะวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและการเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.*
- พระราชบัญญัติการสาธารณสุข (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2560. (2560, 22 มิถุนายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 134 ตอนที่ 65 ก หน้า 48 – 58.
- พระราชบัญญัติป้องกันการทารุณและการจัดสวัสดิภาพสัตว์ พ.ศ.2557. (2557, 26 ธันวาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 131 ตอนที่ 87 ก หน้า 4-13.
- แพรว ศิริศักดิ์ดำเกิง. (2559). *ทักษะวัฒนธรรม*. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- เพราะฉั่น มีธอ. (2566, 24 สิงหาคม). *เข้าศึกษาทุกเวลา ทุกวัน แยะจริง ๆ แทนที่ผู้เลี้ยงจะมีจิตสำนึกเลี้ยงผูกแต่กลับละเลย เพิกเฉย ยิ่งไม่พูดก็เฉย* [status update]. <https://www.facebook.com/tuanyawahe.abdulbut/posts/pfbid02wyDfuujGax8N7cvNRvZDEgontWxaZ1x1oFAPMK5in6EUd06ERGuyk7qFNtdgxFM5l>
- ไพชอล ดาโอะ, นุมาน หะยีมะแซ, อี สماعيل กาเต๊ะ, และมุหัมมัดตอลาล แกมะ. (2565). *พลวัตวัฒนธรรมในสังคมมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้. วารสารอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์*, 13(2), 99-130. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JOIS/article/view/264702/175738>
- นิเวศน์ มณีรันวงศ์. (2560). *กระบวนการจัดการชุมชนโดยบูรณาการหลักธรรมคำสอนทางศาสนาและวิถีแห่งวัฒนธรรมของชุมชนใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (รายงานวิจัย)*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี. <http://mcur.mcu.ac.th:8080/jspui/bitstream/123456789/471/1/2560>

- ผู้จัดการออนไลน์. (2560, 2 ตุลาคม). “สลด! ชาวบ้านเร่งงมช่วยเด็กจมน้ำ หลังพ่อขับรถหักหลบฝูงแกะเลี้ยงหลักตกคูน้ำที่ปัตตานี”. <https://mgronline.com/south/detail/9600000100786>
- มูลนิธิกวนอิมเมตตาธรรม สว่างเบตงธรรมสถาน. (2561, 30 มีนาคม). มูลนิธิกวนอิมเมตตาธรรมเบตง (สว่างเบตงธรรมสถาน) รับแจ้งจากพลเมืองตีว่ามีเหตุรถจกยายนต์ชนแพะที่หน้าบ้มน้ำมันบ้นนังซิแน ต.ยะรม อ.เบตง จ.ยะลา” [status update]. <https://www.facebook.com/guanyinrescuebetong/posts/pfbid02WJFNkjgCCTFZBQAOzTEwJzH2ddi4e8cMxjFivnGygWvUNKfVZdqULeuAFCs3Dyml>
- โมเดิร์น รีพอร์ต. (2566, 5 มิถุนายน). ผมขออนุญาตโพสต์ต้นไม้ที่ถูกแพะแกะกินที่ตำบลแหลมโพธิ์บ้านตะไล้ะ ละมีแลขออนุญาตหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้วยครับไม่ไหวแล้วจริง ๆ แล้วครับ [status update]. https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=pfbid025BGzkwkhpMwd77PLAtJpMQUvKbjtjRbN8oWWTA63JK9mVMCzTEF3cPwTRN4erGnPl&id=100090415489490
- รสสุคนธ์ กลิ่นสุคนธ์. (2560). ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองสวัสดิภาพสัตว์และการป้องกันการทารุณกรรมสัตว์ [สารนิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีปทุม]. <http://dspace.spu.ac.th/handle/123456789/9003?mode=full>
- วรรณกร ชัยรัตน์. (2563, 6 มีนาคม). กรมปศุสัตว์ส่งเสริมการเลี้ยงแพะให้แก่เกษตรกรจังหวัดชายแดนภาคใต้ กรมปศุสัตว์. <https://secretary.dld.go.th/webnew/index.php/th/news-menu/dld-editorial-menu/5917-4-2563>
- ศูนย์สัตว์ทดลองแห่งชาติ มหาวิทยาลัยมหิดล. (ม.ป.ป). สวัสดิภาพสัตว์ (Animal Welfare). https://nlac.mahidol.ac.th/nlac_th/index.php/veterinarian-animal-welfare/
- ศิริชนก วิริยะเกื้อกุล. (2559, 19 มีนาคม). ลิขธิสัตว์. สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. <https://library.parliament.go.th/sites/default/files/assets/files/works/academic%20office/radio%20scripts/pdf/2559-03/NALT-radioscript-rr2559-mar4.pdf>
- สมักร์ กอเข้ม. (2560, 4 ตุลาคม). แกะเป็นมลทิน : ภาพแทนสังคมที่ถูกแปะป้าย กับสามจังหวัดชายแดนใต้. <https://thematter.co/thinkers/sheep-and-3-southern-provinces/36300>
- สมนึก ลิ้มเจริญ, สุนีย์ ตรีมณี, ณฤทธิ ไทยบุรี, จำนงค์ จุลเอียด และสุรศักดิ์ คชภักดี. (2564). แนวทางการส่งเสริมการเลี้ยงแพะเนื้อใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย. *วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์*, 13(3), 396-420. <https://li01.tci-thaijo.org/index.php/pnujr/article/view/249904/172600>

- สัมพันธ์ วารี (2565). พิธีกรบาน, การเชือดสัตว์พลีทาน และมานุษยวิทยา. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). <https://www.sac.or.th/portal/th/article/detail/351>
- อภิวัฒน์ รัตนวราหะ. (2563, 15 ธันวาคม). มนุษย์เมือง 4.0: วิถีชีวิต พื้นที่ และความเหลื่อมล้ำ การประชุมเสวนาวิชาการ แผนงานบูรณาการยุทธศาสตร์เป้าหมายด้านสังคม คนไทย 4.0. สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ. https://www.khonthai4-0.net/system/resource/file/kpfgo_content_attach_file_251_1.pdf?date=2021-09-15%2013:57:42.1
- ฮัสสัน คูมาลี. (2565). แนวทางการจัดการการเลี้ยงแพะ – แกะ แบบปล่อยอิสระในเขตชุมชนของเทศบาลตำบลบางปู อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี. ใน ธงชัย ภูวนาถวิจิต (บ.ก.). *นวัตกรรมการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. การประชุมวิชาการระดับชาติเครือข่ายด้านการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ครั้งที่ 7* (น. 30 – 42). คณะมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- Ayman, N., Malik, A.A., Hamdani, A., Akand, A., Rasool, S., Hai, A., Fayaz, A., & Shubeena, S. (2022). Transformative Role of Gaushalas in Conversion of Waste to Wealth: A Way Forward to Curb the Stray Cattle Menace. *Acta Scientific Veterinary Sciences*, 4(10), 16-23. <https://doi.org/10.31080/ASVS.2022.04.0510>
- Buller, H., Blokhuis, H., Jensen, P., & Keeling, L. (2018). Towards Farm Animal Welfare and Sustainability. *Animals*, 8(81), 1-13. <https://doi.org/10.3390/ani8060081>
- Madzingira, O. (2018). *Animal Welfare Considerations in Food-Producing Animals*. InTech. doi: 10.5772/intechopen.78223
- Scholten, M.C.Th., de Boer, I.J.M., Gremmen, B., & Lokhorst, C. (2013). Livestock Farming with Care: towards sustainable production of animal-source food. *NJAS-Wageningen Journal of Life Sciences*, 66, 3-5. <https://doi.org/10.1016/j.njas.2013.05.009>.
- Sharma, A., Schuetze, C., & Phillips, C.J.C. (2020). The Management of Cow Shelters (Gaushalas) in India, Including the Attitudes of Shelter Managers to Cow Welfare. *Animals (Basel)*, 10(2). 211. <https://doi.org/10.3390/ani10020211>
- Temple, D. & Manteca, X. (2020). Animal Welfare in Extensive Production Systems Is Still an Area of Concern. *Frontiers in Sustainable Food Systems*, 4, 1-18. <https://doi.org/10.3389/fsufs.2020.545902>

NITI Aayong. (2023). *The Task Force Report Production and Promotion of Organic and Bio fertilisers with Special Focus on Improving Economic Viability of Gaushalas*. NITI Aayong.